

ПРАВОВА ПРИРОДА ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Наукові праці МАУП, 2013, вип. 4(39), с. 112—116

Потреба більш глибокого проникнення в суть формування і реалізації інтересів громадян в інформаційній сфері передбачає необхідність спеціального розгляду вивчення сутності права щодо безпеки та умов його реалізації на сучасному етапі розвитку української державності. Необхідно всебічно вивчити це право, беручи до уваги зміст, умови реалізації, можливості забезпечення гарантій реалізації, положення у системі основних прав і свобод та ін.

Сучасний соціум переходить в якісно новий стан — інформаційне суспільство, тобто в таку форму і спосіб організації дійсності, за якої інформаційна сфера стає пріоритетною сферою людської діяльності. Інформаційне суспільство нового століття має за основу інформаційні і комунікаційні технології, які без інших суспільних відносин не можуть існувати окремо і перебувають у постійній взаємодії з ними. На сучасному етапі суспільно-політичного розвитку інформація є стратегічним ресурсом. Це — закономірний етап розвитку цивілізації, коли під впливом інформаційних і телекомунікаційних технологій відбуваються зміни в економіці, соціальних структурах, праві, культурі, державному управлінні тощо.

Сутність цієї проблеми полягає в тому, що значна кількість найважливіших інтересів людини, суспільства, держави та й усієї світової цивілізації нині певною мірою визначаються станом інформаційної сфери, що нас оточує. Визначимо роль і місце категорії “інтерес” у сучасній інформаційній сфері. Задля цього:

- звернемося до категорії “інтерес” загалом і проаналізуємо його зміст та найхарактерніші риси;
- розглянемо інтереси громадян в інформаційній сфері.

Багатоаспектність проблематики інтересів в інформаційній сфері відображена у працях вітчизняних та зарубіжних вчених і практиків у галузі права, державного управління, інформатики та інформатизації суспільних процесів І. Арістової, К. Беякова, Б. Кормича, С. Лопатіної, Н. Присяжнюка, О. Червякової, В. Сіренка та ін.

У цьому сенсі Конституційний Суд України тлумачить поняття “охоронюваний законом інтерес” як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об’єктивний і прямо не опосередкований у суб’єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об’єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загально-правовим засадам [4].

В Законі України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки, закріплено, що “одним із головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та

знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя” [3].

Для з’ясування категорії “інтерес” у державному управлінні передусім визначимося з його природою та суттю. Для цього звернемося до його походження та значення. Термін інтерес (від лат. *interest, intersum* — “має значення, важливо”; *interesse* — “бути між”) використовують для позначення різних за своєю природою явищ.

Але якщо звернутись до першоджерел філософії права, то побачимо, що саме в той період зародилось новітнє розуміння публічного інтересу. Так, Джон Локк вважав, що існує багато випадків, яких закон не може передбачити, і для їх врегулювання потрібно надати право розсуду тим, у чийх руках міститься виконавча влада, для того щоб вони розпоряджалися нею, як того вимагає суспільне благо [5, 92].

Спочатку категорія “інтерес” створювалася для визначення реальних причин суспільних й індивідуальних дій. Перші здогадки щодо інтересів як рушійної сили розвитку суспільства і людини знаходимо не тільки у філософів античності, а й у старокитайських і староіндійських мислителів, що вказує на закономірність використання інтересу в будь-якій категоріальній схемі пояснення світу. Потім протягом багатьох віків, коли пізнання суспільних явищ залишалось недиференційованим на окремі наукові дисципліни, закріпилася багатостадійна традиція переосмислення поняття “інтерес”, яке поновлювалося і модернізувалося при кожній зміні наукової парадигми.

Зумовлений кардинальними змінами у способі виробництва, суспільних відносинах, світогляді, засобах і рівнях теоретичного пізнання поділ суспільствознавства на окремі науки, з одного боку, привів до поглибленого вивчення і теоретичного осмислення сутності категорії “інтерес”. З другого боку, на певний час, поки в науці домінували аналітичні методи, було втрачено цілісність

сприйняття всього проблемного поля поняття інтересу [9, 166].

До правової науки категорія “інтерес” увійшла як одна з основоположних, оскільки ще у практиці давньоримського судочинства інтерес був у ролі смислостворюючого і системоупорядковуючого чинника. Найбільш повно пізнавальний потенціал інтересу виявляється у правовій теорії інтересів, де право розглядається у системі соціального та економічного розвитку українського суспільства як закріплений у законодавстві інтерес. Широко відома марксистська формула інтересу як перетворення на закон волі господарюючого класу.

У сучасних теоріях права існують різні погляди як на епістемологічну суть інтересу, так і на його правову функцію. Однак загальноновизнаним є потяг інтересу до соціальної зумовленості правових норм, соціальної легітимації нормотворчості завдяки інститутам суспільного впливу на владу, державу і законодавство. Правовідносини постають у вигляді певного простору, у якому відбувається зіставлення інтересу суб’єкта оцінки з інтересами інших учасників правовідносин. Таким чином, процес правового регулювання життєдіяльності суспільства є формою соціального самоконтролю, джерелом і механізмом генезису якого слугує інтерес.

Отже, безсумнівно, нині поняття інтересу має складну, синтетичну, багаторівневу структуру як одне з базових наукових уявлень про механізм функціонування суспільства. Категорія інтересу акумулювала в собі, крім соціологічного змісту, аспекти і ракурси розгляду, що належать до предметної сфери інших наук про людину і соціум — психології, політекономії, права, етики, естетики, політології, теорії управління і т. ін.

Нині, на думку В. Сіренка [11, 8], практично всі існуючі погляди в науці, що торкаються визначення змісту інтересів, зводяться до трьох основних напрямів:

- 1) інтерес розглядається як суб’єктивне явище, як особлива скерованість свідомості, яка має об’єктивну зумовленість;
- 2) інтерес розглядається як об’єктивне явище. Тут у розумінні інтересу слід

розрізняти три основні моменти: формування інтересу як об'єктивного явища, відбиття інтересів у свідомості людей, реалізація інтересів у діяльності людей;

- 3) інтерес становить собою єдність об'єктивного та суб'єктивного, оскільки, з одного боку, має матеріальну основу, а з другого — завжди так чи інакше, більш-менш глибоко, правильно чи неправильно віддзеркалюється у свідомості і формується в ній у вигляді певних цілей [11, 8].

Аналіз сучасної наукової літератури з проблеми інтересу свідчить про те, що автори розглядають цю проблему, виходячи з безлічі посилок, найважливішими з яких є такі:

1. Інтереси нерозривно пов'язані з об'єктивною потребою, із законами суспільного розвитку, з виробничими й іншими суспільними відносинами в системі суспільного виробництва; з потребами людей; зі свідомістю і волею, а через них — і з діяльністю людей; з категорією “можливість”.

2. Розгляд інтересу як взаємозалежності людей, яка виявляється у тому, що до кожного суб'єкта (особи, групи, суспільства) висуваються певні вимоги.

Отже, сутністю людини є її “надбіологічна” сфера, тобто сукупність усіх суспільних відносин, що постають як цілісне утворення, характерне для певного рівня розвитку суспільства. Саме через систему суспільних (соціальних) відносин здійснюється, з одного боку, зв'язок суспільства й індивіда, а з другого — існування і розвиток людини.

Таким чином, природна потреба властивостей людської істоти, у якому б відчуженому вигляді вони не виступали, інтерес — це те, що скріплює один з одним членів громадянського суспільства [11, 164].

У цілому може бути виокремлено чотири основні позиції стосовно природи інтересу: 1) інтерес є суб'єктивним явищем; 2) інтерес є об'єктивним явищем; 3) окремо існують суб'єктивні й об'єктивні інтереси; 4) інтерес виступає як єдність суб'єктивного і об'єктивного [7, 14].

Конституція України в ст. 17 задекларувала, що захист “...інформаційної безпеки є найважливішою функцією держави, справою всього Українського народу” [1].

Весь цей комплекс конституційних вимог являє собою юридичне забезпечення прав і свобод, життєво важливих інтересів особистості, тобто її юридичну безпеку. Найчастіше у сфері державного управління громадяни вступають в інформаційні відносини як споживачі, оскільки їхня діяльність, як правило, спрямована на пошук та одержання інформації, і для задоволення такої особливості або суспільної мети та інтересу вони наділені сукупністю певних прав та обов'язків, тобто правовим статусом [8, 28]. Відповідно, адміністративно-правовий статус особи становлять права, свободи, охоронювані законом інтереси особи та гарантії їх реалізації, а також обов'язки особи у сфері адміністративних правовідносин, що опосередковують усі види зв'язків між державою та особою.

Основні інформаційні права громадян закріплені у загальному вигляді згідно зі ст. 43 Закону України “Про інформацію” [2], яка регламентує права всіх учасників інформаційних відносин. Стосовно громадян можна виокремити такі права: право одержувати (виробляти, добувати), використовувати, поширювати та зберігати інформацію в будь-якій формі з використанням будь-яких засобів, крім випадків, передбачених законом; право на одержання інформації про діяльність органів державної влади, народних депутатів, органів місцевого самоврядування та місцевої адміністрації, а також такої, що стосується їх особисто.

Отже, основою адміністративно-правового статусу громадян в інформаційній сфері є регламентовані права, свободи, охоронювані законом інтереси особи та гарантії їх реалізації, а також обов'язки, пов'язані з отриманням та поширенням необхідної для них інформації. При цьому основоположне значення має право на інформацію як самостійне, основоположне конституційне право громадянина, що тісно пов'язане з іншими конституційни-

ми правами та в окремих випадках гарантує їх ефективну реалізацію.

Підбиваючи підсумок до огляду основних точок зору на категорію “інтерес”, наведемо деякі висновки щодо її природи.

1. При співвідношенні категорій “потреба” та “інтерес” перша є визначальною і являє собою нестаток у чому-небудь, необхідному для підтримання життєдіяльності індивіда, соціальної групи, суспільства. Потреби виражають взаємозв'язок суб'єкта і його діяльності та виявляються у прагненнях, інтересах, цілях і поведінці.

2. Інтерес — усвідомлена необхідність у задоволенні потреби, отже інтерес є суб'єктивним віддзеркаленням об'єктивно існуючої потреби. Одна й та сама потреба може знаходити різні відгуки у людській свідомості і відбиватися у різних інтересах, залежно від особистих якостей суб'єкта. Так, потреба в їжі може викликати інтерес у простому подоланні відчуття голоду, але вона ж може стати основою для інтересу у споживанні дорогих делікатесів. Крім того, потреби можуть знаходити вираз як у цілком законних, так і у протиправних (і навіть — злочинних) інтересах.

Методологія дослідження категорій “інтерес” та “законний інтерес”, виходячи із сказаного, має ґрунтуватися на об'єктивно-суб'єктивному розумінні інтересу та усвідомленні того, що законний інтерес відрізняється від реального інтересу особистості: якщо реальний інтерес є справжнім відбиттям у свідомості людини потреби, то законний інтерес може бути як юридичним оформленням реального інтересу, так і презумпцією про наявність такого інтересу.

Отже, здійснений аналіз дає змогу визначити категорію “інтерес” в інформаційній сфері як наявність умов і засобів задоволення усвідомленої потреби шляхом цілеспрямованої діяльності, що передбачає усвідомлення необхідності у задоволенні потреб і можливостей їх задоволення. Таким чином, формування громадянського суспільства, пов'язаного з індивідуалізацією відносин та правової держави, пов'язаної із захистом

суб'єктивних прав, спричиняє зростання уваги до категорії законного інтересу як реальної можливості суб'єктів суспільних відносин, що захищається законом і суспільством.

Література

1. Конституція України // ВВР України. — 1996. — № 30. — С. 141.
2. Закон України “Про інформацію” від 02.10.92 р. // ВВР України. — 992. — № 48. — Ст. 650.
3. Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки” // ВВР України. — 2007. — № 12. — С. 102.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес): від 01.12.2004 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>
5. Локк Джон. Избранные философские произведения: в 2-х т. / Джон Локк. — М.: Мысль, 1960. — Т. 2. — 532 с.
6. Лопатін С. І. Правовий статус громадян як суб'єктів адміністративно-правових відносин в інформаційній сфері / С. І. Лопатін // Форум права. — 2010. — № 2. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/101cvvic.pdf>
7. Малько А. В. Законные интересы как правовая категория / А. В. Малько, В. В. Субочев. — СПб.: Юрид. центр Пресс, 2004. — 359 с.
8. Общая теория прав человека // Под. ред. Е. А. Лукашова. — М.: Изд-во “НОРМА”. — 1996. — 520 с.
9. Мартинюк И. Возможности междисциплинарного исследования проблемы интересов / И. Мартинюк // Социальные интересы в дискурсе общественных наук: круглый стол, 19 февраля 2008 г.: [тезисы докл.] / Социология: теория, методы, маркетинг. — 2008. — № 2. — С. 166—167.
10. Присяжнюк М. М. Інформаційний захист людини, суспільства, держави — складові національної безпеки країни. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Znpviknu/2009_17/vip17-30.pdf
11. Сиренко В. Ф. Интересы в системе основных институтов советского государственного управления / В. Ф. Сиренко. — К.: Наук. думка, 1982. — 214 с.
12. Червякова О. Б. Адміністративно-правовий статус громадянина в інформаційних відносинах / О. Б. Червякова // Державне будівництво та місцеве самоврядування. — Вип. 10. — Х.: Право, 2005. — С. 33—41.

Здійснений аналіз дає можливість визначити категорію "інтерес" в інформаційній сфері як наявність умов і засобів задоволення усвідомленої потреби шляхом цілеспрямованої діяльності, що передбачає усвідомлення необхідності у задоволенні потреб і можливостей їх задоволення.

Проведенный анализ позволяет определить категорию "интерес" в информационной сфере как наличие условий и средств удовлетворения осознанной потребности путем целенаправленной деятельности, предполагает осознание необходимости в удовлетворении потребностей и возможностей их удовлетворения.

The analysis allows to determine the category of "interest" in the information sector as having conditions of satisfaction and perceived needs through purposeful activity that involves awareness of the need to meet the needs and opportunities to meet them

Надійшла 3 жовтня 2013 р.